

O DR. MILANU JAKLIČU IN PRVEM PREVODU *KOMUNISTIČNEGA MANIFESTA* V SLOVENSKI JEZIK

Jurij *PEROVŠEK*

Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, 1000 Ljubljana, Slovenija

e-mail: jurij.perovsek@inz.si

IZVLEČEK

Prvi prevod Komunističnega manifesta v slovenski jezik je opravil pravnik dr. Milan Jaklič (Podgorica (Dobropolje), 14. februar 1886 – Ljubljana, 30. junij 1963). Prevod je leta 1908 izdala založba časopisa Naprej, glasila idrijske okrajne organizacije Jugoslovanske socialnodemokratske stranke. Jaklič je bil med vidnejšimi člani stranke. Pred prvo svetovno vojno je sodeloval v uredništvu njenega glasila Zarja, po vojni pa je postal politični urednik njenega novega glasila Naprej. Od konca novembra 1919 do začetka marca 1920 je deloval v funkciji vodenja poverjenišтва Deželne vlade za Slovenijo za socialno politiko. Konec maja 1920 je postal načelnik pri ministrstvu za socialno politiko v Beogradu, v letih 1923–1927 pa je bil ravnatelj Osrednjega urada za zavarovanje delavcev v Zagrebu. Nato se je kot privatnik posvetil raziskovanju na področju agronomije. Med drugo svetovno vojno je bil v italijanski internaciji. Po vojni je živel na Vrhniki in v letih 1945–1962 kot pravnik honorarno delal pri Okrajnem in nato Krajevnem ljudskem odboru Vrhnika ter na občini Vrhnika. Jakličev prevod Komunističnega manifesta je bil sestavni del naporov socialne demokracije, da bi zagotovila sistematično izdajanje socialističnih publikacij. Prispeval je k napredku socialističnega tiska na Slovenskem na začetku 20. stoletja.

Ključne besede: Komunistični manifest, dr. Milan Jaklič, Jugoslovanska socialnodemokratska stranka, Anton Kristan, založba časopisa Naprej

DR. MILAN JAKLIČ E LA PRIMA TRADUZIONE IN SLOVENO DEL *MANIFESTO COMUNISTA*

SINTESI

Il primo a tradurre il Manifesto comunista in lingua slovena era stato l'avvocato dr. Milan Jaklič (Podgorica (Dobropolje), 14 febbraio 1886 – Lubiana, 30 giugno 1963). La traduzione venne pubblicata nel 1908 dalla casa editrice del quotidiano Naprej, il giornale dell'organizzazione distrettuale di Idrija del partito socialdemocratico jugoslavo (Jugoslovanska socialnodemokratska stranka). Jaklič era uno dei membri più in vista del partito. Precedentemente alla Prima guerra mondiale

aveva collaborato alla redazione del quotidiano Zarja e dopo la guerra divenne il direttore politico della nuova serie del giornale Naprej. Dalla fine di novembre 1919 agli inizi di marzo 1920 era dirigente della Commissione per le politiche sociali del Governo provinciale per la Slovenia. Alla fine di maggio 1920 divenne direttore del Ministero per le politiche sociali a Belgrado e negli anni 1923–1927 aveva diretto l'Ufficio centrale per l'assicurazione dei lavoratori a Zagabria. In seguito si dedicò alla ricerca privata nel campo dell'agronomia. Durante la Seconda guerra mondiale venne internato dalle autorità italiane. Nel dopoguerra visse a Vrhnika e negli anni 1945–1962 lavorò a tempo parziale come giurista presso il Comitato popolare distrettuale e poi per presso quello locale e al municipio di Vrhnika. La traduzione di Jaklič del Manifesto comunista era parte integrante degli sforzi della socialdemocrazia per garantire la pubblicazione sistematica delle pubblicazioni socialiste. Aveva contribuito allo sviluppo della stampa socialista in Slovenia agli inizi del secolo XX.

Parole chiave: Manifesto comunista, dr. Milan Jaklič, Partito socialdemocratico jugoslavo (Jugoslovanska socialnodemokratska stranka), Anton Kristan, casa editrice del quotidiano Naprej

UVOD¹

O bistvu oblikovalcev političnega prostora posebej govorijo ključne ideje, ki so vodile k njihovemu pojavu. Med njimi je v času moderne močno izstopala komunistična, ki je svojo utemeljitev dobila v *Komunističnem manifestu* Karla Marxa in Friedricha Engelsa leta 1848. *Manifest* je opredelil razvoj marksističnega delavskega gibanja in njegovih strank – socialnodemokratskih in komunističnih. Njegovo umestitev v različna nacionalna okolja so najbolje zagotovili s prevodom v domači jezik, kar je olajšalo spoznavno razumevanje delovanja nacionalnih marksističnih političnih subjektov.

Na Slovenskem je to prvi storil pravnik dr. Milan Jaklič (Podgorica (Dobrepolje), 14. februar 1886 – Ljubljana, 30. junij 1963), ki je poskrbel za prevod *Komunističnega manifesta* v slovenski jezik. Prevod je kot IV. zvezek knjižnice časopisa *Naprej* leta 1908 izšel v Idriji. Izdala ga je založba časopisa *Naprej*, glasila idrijske okrajne organizacije Jugoslovanske socialnodemokratske stranke (JSDS).² Ob tem, ko je letos minilo sto let od ustanovitve prve komunistične organizacije na Slovenskem, (Klopčič, 1969; Adamič et al., 1980, 90–95; Perovšek, 1998, 92, 106–110; Deželak Barič, 2006, 232–235) bomo opozorili na gmotni vidik, ki je spremljal prvo slovensko izdajo *Komunističnega manifesta*.

DR. MILAN JAKLIČ

Prevajalec *Komunističnega manifesta* Milan Jaklič je osnovno šolo in I. državno gimnazijo, kjer je bil v letih 1902–1903 predsednik dijaškega Slovenskega kluba,³ obiskoval v Ljubljani. Po maturi leta 1904 je vpisal študij prava na Dunaju in ga z opravljenim rigorozom zaključil leta 1908. Leta 1905 se je približal socialni demokraciji in bil kot pripadnik JSDS v letih 1907–1914 sodelavec njenih glasil *Rdeči prapor* in *Zarja*, prvega socialnodemokratskega dnevnika na Slovenskem; od leta 1911 je sodeloval v uredništvu *Zarje*. Sodeloval je še pri socialnodemokratskem sindikalnem glasilu *Železničar* in bil med sodelavci *Našega lista*, tednika, ki je spremljal slovensko življenje s stališča svobodomiselnosti.⁴ Prevajal je tudi drugo marksistično in leposlovno literaturo (Ferri, 1910 [1911]); Go'rkij, 1912; Wilde, 1921).

1 Članek je nastal v okviru izvajanja raziskovalnega programa št. P6-0281: *Idejnopolitični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. / The authors acknowledge the financial support from the state budget by the Slovenian Research Agency (Programme No. P6-0281: *Conceptually-Political and Cultural Pluralism and Monism in 20th Century Slovenia*).

2 Druga izdaja Jakličevega prevoda je izšla leta 1920, faksimilizirane izdaje prve pa v letih 1967, 1983 in 2008.

3 PADMJJ, Glavni zapisnik "Slovenskega kluba" v Ljubljani, 1902–1903.

4 PADMJJ, kuverta Milan Jaklič, Življenjepisni podatki; *Zarja*, 18. 9. 1911: Ljubljana in Kranjsko: Spodnja Šiška, 2; *Zarja*, 9. 10. 1911: Po šišenskih volitvah, 2.

Sl. 1: Milan Jaklič kmalu po prevodu Komunističnega manifesta (PADMJJ).

Jaklič je bil med vidnejšimi člani JSDS. Poleg opravljanja uredniške funkcije je med VIII. in XI. zborom JSDS v letih 1912–1919 sodeloval v strankinem vodstvu (Pijade, 1951, 255; Adamič et al., 1980, 21, 23, 25), pred prvo svetovno vojno pa je deloval še kot odbornik socialnodemokratskega kulturnega in izobraževalnega društva Vzajemnost v Šiški v Ljubljani.⁵ O zgodovini gospodarskega razvoja in kapitalističnega družbenega reda je pripravil več predavanj na Delavski šoli Vzajemnosti.⁶ Na občinskih volitvah leta 1911 je bil kot strankin kandidat izvoljen v občinski odbor Spodnja Šiška.⁷ Med prvo svetovno vojno je bil kot prisodnik v službi pravosodne uprave na območju Višjega sodišča v Gradcu, od leta 1915 v okviru vojaške sodne službe.⁸

Jaklič je po končani vojni v času pred združitvijo Države Slovencev, Hrvatov in Srbov in Kraljevine Srbije 1. decembra 1918⁹ nastopil kot eden od govornikov na shodih, ki jih je JSDS 24. novembra 1918 pripravila po Sloveniji glede notranje ureditve bodoče jugoslovanske države.¹⁰ Dejaven je bil še pri založniški zadruzi socialistične omladine Slovenska socialna matica, ki je izdajala

revijo *Demokracija*.¹¹ Bil je tudi med kulturnimi in političnimi delavci, ki so na ljubljanskega župana dr. Ivana Tavčarja¹² naslovili protestno izjavo, ker na dan pogreba Ivana Cankarja ni hotel razobesiti žalne zastave na Mestni hiši (Grdina, 2019, 231; Perovšek, 2018a, 65–66).¹³ Konec leta 1918 je prevzel politično vodenje strankinega osrednjega glasila *Naprej* v Ljubljani.¹⁴

5 Rdeči prapor, 16. 4. 1910: Društvene vesti: upravni odsek ‚Vzajemnosti‘, 3; Rdeči prapor, 30. 4. 1910: Društvene vesti: upravni odsek ‚Vzajemnosti‘ za Šiško, 4.

6 Zarja, 12. 10. 1911: Delavska šola ‚Vzajemnosti‘, 2; Zarja, 20. 10. 1911: Ljubljana in Kranjsko: Delavska šola ‚Vzajemnosti‘, 2; Zarja, 28. 10. 1911: Ljubljana in Kranjsko: Delavska šola ‚Vzajemnosti‘, 2.

7 Zarja, 18. 9. 1911: Ljubljana in Kranjsko: Spodnja Šiška, 2; Zarja, 26. 9. 1911: Boj za občino v Sp. Šiški, 2.

8 PADMJJ, kuverta Milan Jaklič, Življenjepisni podatki.

9 Več o tem v: Perovšek, 2019, 370.

10 Naprej, 20. 11. 1918: Delavstvo in jugoslovanska država, 4; Naprej, 21. 11. 1918: Delavstvo in jugoslovanska država, 3. O shodih JSDS 24. 11. 1918 podrobneje v: Perovšek, 2004, 477–50; Perovšek, 2018b, 263.

11 Naprej, 30. 11. 1918: Dnevne vesti: socialistična družba, 4.

12 Podrobneje o županovanju dr. Ivana Tavčarja v: Perovšek, 2017, 559–614.

13 Naprej, 16. 12. 1918: Poslano, 2.

14 Naprej, 18. 12. 1918: Dnevne vesti: izpod domačega krova, 2.

Jaklič je kmalu po ustanovitvi jugoslovanske države (Kraljestva/Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev) sodeloval v pripravljalnem odboru društva Akademski dom, ki so ga nameravali ustanoviti v podporo slovenskim študentom v Zagrebu. V odboru so bili predstavniki vseh treh tedaj obstoječih političnih strank.¹⁵ Po odstopu Deželne vlade za Slovenijo (DVS) v začetku novembra 1919 in imenovanju liberalnega politika dr. Gregorja Žerjava¹⁶ za novega mandatarja vlade je bil kot predstavnik JSDS od konca novembra 1919 do začetka marca 1920 dejaven v funkciji vodenja poverjeništvu DVS za socialno politiko. Mesta poverjenika vlade ni prevzel, ker DVS v tem obdobju niso imenovali (Adamič et al., 1980, 26–27; [Ribnikar], 1998, 21–23).¹⁷ Kljub temu so ga v politiki in v upravnopolitičnih aktih obravnavali kot poverjenika za socialno politiko DVS v tem obdobju (Ribnikar, 2002, 211).¹⁸

Konec maja 1920 je Jaklič postal načelnik pri ministrstvu za socialno politiko v Beogradu.¹⁹ Leta 1921 je bil kot načelnik pri tem ministrstvu član komisije, ki je po odloku ministrstva za gozdove in rude izdelala poročilo za ureditev novih prejemkov delavcev in ureditev cen premoga pri Trboveljski premogokopni družbi v Sloveniji.²⁰ Vodil je tudi komisijo ministrstva za socialno politiko ter ministrstva za gozdove in rude, ki je izdelala rudarsko plačilno pogodbo za delavce pri Trboveljski premogokopni družbi.²¹ V času delovanja na ministrstvu za socialno politiko je izdelal statut, službeno pragmatiko in druge organizacijske pravilnike za Osrednji urad za zavarovanje delavcev v Zagrebu, ki so ga ustanovili leta 1923.²² Njegov ravnatelj je bil v letih 1923–1927.²³ Medtem se politično ni vidneje udeleževal. Od leta 1927 do 1938 se je kot privatnik na zakupnem zemljišču posvetil raziskovanju kulture krompirja, posebej ga je zanimala pridelava topinamburja (laške repice). V letih 1939–1940 je za kemično tovarno Škrob – Dekstrin v Domžalah na zemljiščih v Križu in Jabljah organiziral pridelovanje industrijskega krompirja. O izsledkih svojih raziskav je pisal v glasilu Kmetijske družbe v Ljubljani *Kmetovalec*, z njimi pa je seznanil tudi vodstvo Tovarne dušika v Rušah (Jaklič, 1939a; Jaklič, 1939b; Jaklič, 1939c; Jaklič, 1939d; Stiplovšek, 1993, 431–432).²⁴

15 Naprej, 3. 1. 1919: Dnevne vesti: Akademski dom, 2.

16 O življenju in delu dr. Gregorja Žerjava podrobneje v: Perovšek, 2011, 313–346.

17 Naprej, 6. 3. 1920: Dnevne vesti: osebna vest, 3.

18 Uradni list deželne vlade za Slovenijo, 14. 6. 1920: ‚Iz Službenih Novin kraljestva Srba, Hrvata i Slovenaca‘, 335; Slovenec, 30. 1. 1923: ‚Socialne‘ zasluge demokratske stranke, 2.

19 Uradni list deželne vlade za Slovenijo, 14. 6. 1920: ‚Iz Službenih Novin kraljestva Srba, Hrvata i Slovenaca‘, 335.

20 Naprej, 25. 8. 1921: Poročilo prve trboveljske komisije, 1; Naprej, 26. 8. 1921: Poročilo prve trboveljske komisije, 1; Naprej, 27. 8. 1921: Poročilo prve trboveljske komisije, 1–2; Naprej, 29. 8. 1921: Poročilo prve trboveljske komisije, 1–2.

21 Naprej, 22. 11. 1921: Za povišanje draginskih doklad rudarjem, 1–2.

22 PADMJJ, kuverta Milan Jaklič, Življenjepisni podatki; Jutro, 10. 9. 1922: Socialna politika: središnji urad za zavarovanje delavcev v Zagrebu, 10.

23 PADMJJ, kuverta Milan Jaklič, Življenjepisni podatki; Slovenec, 30. 1. 1923: ‚Socialne‘ zasluge demokratske stranke, 2.

24 PADMJJ, kuverta Milan Jaklič, Življenjepisni podatki; PADMJJ, mapa Topinambur.

Med drugo svetovno vojno je bil zaradi javnega nastopa proti rekrutiranju v t. i. belo gardo od novembra 1942 do septembra 1943 interniran v italijanskih koncentracijskih taboriščih Monigo in Visco, njegov prevod *Komunističnega manifesta* pa je bil v času druge svetovne vojne še vedno aktualna temeljna literatura slovenskega komunističnega gibanja.²⁵ Po koncu vojne je živel na Vrhniki in v letih 1945–1962 kot pravnik honorarno delal pri Okrajnem ljudskem odboru in nato Krajevnem ljudskem odboru Vrhnika ter na občini Vrhnika. Deloval je na področju agrarne reforme, kmetijstva, gozdarstva, odkupov in pravnih zadev.²⁶

OKOLIŠČINE PRVEGA PREVODA *KOMUNISTIČNEGA MANIFESTA*

O okoliščinah, v katerih je nastal prvi slovenski prevod *Komunističnega manifesta*, govorijo sporočila, ki jih je Milanu Jakliču konec novembra 1907 pisal urednik časopisa *Naprej* in njegove založbe ter ravnatelj Prve idrijske čipkarske zadruga v Idriji Anton Kristan (1881–1930). V svojem, že navajanem privatnem arhivu, jih hrani Jakličeva hči Milanka Jakopič Jaklič, ki mi je ljubeznivo omogočila vpogled v očetovo gradivo. Dovolila je tudi, da ga lahko uporabim pri raziskovalnem delu. Za omenjeno dovoljenje se ji prisrčno zahvaljujem.

Kristan je v zvezi s prevodom *Komunističnega manifesta* novembra 1907 Jakliču poslal dopisnico in dvoje pisem. Jakliča je seznanil, da je honorar 200 kron, ki ga je pričakoval za opravljeni prevod, previsok. “*Prijatelj!*”, mu je napisal v dopisnici 21. novembra 1907, “*ko bom imel čas Ti bom sporočil malo več o honorarjih, ali vedi: da bi ti jaz prav rad ustregel, ko bi mogel. Pošiljam pa ti brezobvezno 50 K– po clearing²⁷ čipkarske Zadruga, samo da ustrežem deloma Tvojim potrebam, in daljše Ti sporočim v kratkem. Pozdrav A[.] Kristan*”.²⁸

Kot je napovedal, je bil Kristan v naslednjem sporočilu obširnejši. Že naslednji dan, 22. novembra 1907, je v pismu Jakliču pojasnil celotno finančno shemo natisa in prodaje *Komunističnega manifesta* v slovenščini. Po njegovih izračunih bi tisk 1500 izvodov *Manifesta* znašal 220 kron. Če bi k temu prišteli 200 kron predlaganega honorarja in 45 kron za plačilo knjigoveških storitev, bi bili celotni stroški natisa 465 kron. Glede na njegove založniške izkušnje in tip literature, ki jo je predstavljal *Komunistični manifest*, bi v dveh letih po ceni 40 vinarjev – taka je bila tudi cena enega izvoda (Marx & Engels, 1908) – prodali 1000 izvodov, kar bi zneslo 400 kron (1 K = 100 v., op. J. P.). Deficit bi bil 65 kron. Pri enoletnih pet odstotnih obrestih od zneska 465 kron, ki bi znašale 23,25 kron, 20 odstotnem popustu prodajalcem od

25 Podrobneje o tem v: Prunk, 2017, 237–246.

26 PADMJJ, kuverta Milan Jaklič, Življenjepisni podatki; PADMJJ, kuverte korespondence iz internacije; PADMJJ, splošno gradivo.

27 Kliringu.

28 PADMJJ, kuverta Komunistični manifest, dopisnica Antona Kristana Milanu Jakliču z dne 21. 11. 1907.

predvidenih prodanih izvodov, ki bi znašal 80 kron, stroških razpošiljanja 1000 izvodov (po 5 v. za izvod), ki bi znašali 50 kron, in prvotnem deficitu 65 kron bi bil skupni deficit 218,25 kron. Kristan je vprašal: “*Kdo pa bo izdajal knjige, kjer bi imel tak deficit?*” Nekaj deficita pri znanstveni knjigi – *Komunističnem manifestu* bi že utrpeli, a po sprejemljivem računu. Ta je bil: prevajalec bi dobil 50 kron, stroški tiska bi znašali 220 kron, knjigoveške storitve pa 45 kron, skupaj 315 kron. K temu bi bilo potrebno prišteti še obresti kapitala 20 kron, dvajsetodstotni popust prodajalcem 80 kron, stroške za razpošiljanje 50 kron, kar bi skupaj zneslo 465 kron. Po tem izračunu stroškov prevoda, tiska, knjigoveških storitev, razpošiljanja in drugih postavk ter prihodku 400 kron od 1000 izvodov po ceni 40 vinarjev, bi deficit znašal 65 kron. Na zalogi bi za razprodajo v desetih letih ostalo še 500 izvodov. Za Kristana je bil to sprejemljiv izračun, zato Jakliču ni mogel poslati več kot 50 kron. “*Vaša zahteva je sicer lepa – ali nevsprejemljiva*”, je zapisal. Pripomnil je, da hrvaška izdaja *Manifesta* stane 30 helerjev (vinarjev) in da se znanstvena dela izdajajo le s subvencijo, ki pa je založba časopisa *Naprej* nima. Ob tem je postavil tri klicaje. Jakliču je predlagal, da sprejme honorar 50 kron in za prejeti znesek opravi še korekturo prevoda. Sporočil mu je, da bo brošuro takoj dal v tisk, “*da izide okrog Božiča. Vam prepuščam pravico, da konec l. 1910 pregledate račun brošure (v moji glavni knjigi – folis [list – op. J. P.] Manifest) in če najdete kaj dobička – dobite ga 50 %. Mislim, da solidnejši biti ne morem. Premislite gorenje ter mi takoj odgovorite. Vaš A. Kristan*”.²⁹

V pripisu k pismu je Kristan Jakliča, ki je tedaj še študiral na Dunaju, zaprosil, naj v klubu socialističnih akademikov vzbudi zanimanje za (neuradni) mesečnik slovenske socialne demokracije *Naši zapiski* (Rozman, 1971–1972). *Zapiski* naj bi postali klubsko glasilo, socialistični akademiki pa njegovi sodelavci. Prispevke naj bi pošiljali uredništvu v Idriji – dr. Dragotinu Lončarju (1876–1954), profesorju mestne realke. “*Spisov se za enkrat prav nič ne honorira. Ko pojde bolje, se bode tudi to zgodilo. Pozdrav Cankarju! AK*”.³⁰

Sl. 2: Anton Kristan (»Prva slovenska narodna vlada«, *Ilustrirani Slovenec*, 28. oktober 1928, št. 44, 348).

29 PADMJJ, kuverta Komunistični manifest, pismo Antona Kristana Milanu Jakliču z dne 22. 11. 1907.

30 PADMJJ, kuverta Komunistični manifest, pismo Antona Kristana Milanu Jakliču z dne 22. 11. 1907. Jaklič je bil z Ivanom Cankarjem v tesnejših stikih, ki so po vsej verjetnosti temeljili v njunem srečevanju na Dunaju, mogoče tudi zaradi tedanjega Cankarjevega zблиžanja s socialno demokracijo.

Glede višine honorarja za prevod *Komunističnega manifesta* je ostalo pri Kristanovem izračunu. 26. novembra 1907 je Jakliču, ki mu je bil sicer naklonjen, poslal krtačni odtis manifesta s prošnjo, da ga zanesljivo vrne do 2. decembra. “Preglej ga dobro”, je zapisal. “Pojde takoj v tisek.” O preostalih 150 kronah, ki jih Jakliču ni izplačal, je sporočil, da mu jih trenutno ne more dati. “Saj jih nimam. Za posojilo – potrebujem oficielnega sklepa odbora lokalne organizacije [JSDS v Idriji]”. Pripomnil je še, da njegove ocene glede naklade in dinamike prodaje *Komunističnega manifesta* “ostanejo, kajti – soc. dem. stranke na Slovenskem ne pozna skoro nikdo takó dobro kot jaz”. Na koncu pisma je Jakliča še enkrat pozval, naj do 2. decembra 1907 vrne *Manifest*. “Med tem bo seja – in mogoče kak pameten sklep. [...] Toliko v naglici. [...] Tvoj AKristan”.³¹

Naj se na tem mestu ustavimo pri honorarju, ki ga je pričakoval Jaklič. Kristan bi ga mu bil, kot je zatrjeval, pripravljen izplačati, a tega nista dopuščala gmotno stanje založbe časopisa *Naprej* in z njo povezan založniški izračun. Pripominjamo pa, da je bilo 200 kron tedaj zelo velika vsota. Jakličev gmotni študentski položaj bi nedvomno okrepila. Vendar tudi 50 kron v tedanjih razmerah ni bilo zanemarljivo. Že za 40 kron je bilo na Dunaju mogoče, sicer skromno, preživeti mesec dni.³² Glede na gospodarske razmere pa je v Ljubljani v primerljivem času (leta 1910) 50 kron pomenilo malo več kot trimesečno najemnino stanovanja v pritličju ali nadstropju z dvema prostoroma in sanitarijami v stanovanju na cesti sv. Petra (današnji Trubarjevi cesti) v bližini Zmajskega mostu oziroma malo manj kot trimesečno najemnino prav tako etažnega stanovanja s tremi prostori (soba, kabinet, kuhinja, sanitarije v stanovanju) v bližini Tobačne tovarne (Studen, 1991a, 421; Studen, 1991b, 596). Stanovanja so bila na mestnem obrobju, a še vedno blizu osrčja mesta. Če od življenjskih stroškov preidemo na področje neleposlovnih prevajalskih in avtorskih honorarjev, naj navedemo, da je bil junija 1907 deželni odbor vojvodine Kranjske Društvu slovenskih profesorjev za eno tiskovno polo prevoda učne knjige za srednje šole v slovenski jezik pripravljen plačati 60 kron.³³ Honorar za pripravo izvirnega slovenskega učbenika za 4. razred srednjih šol (Orožen, 1907) je znašal 420 kron. Honorarji za druge izvirne slovenske učne knjige so bili še višji.³⁴

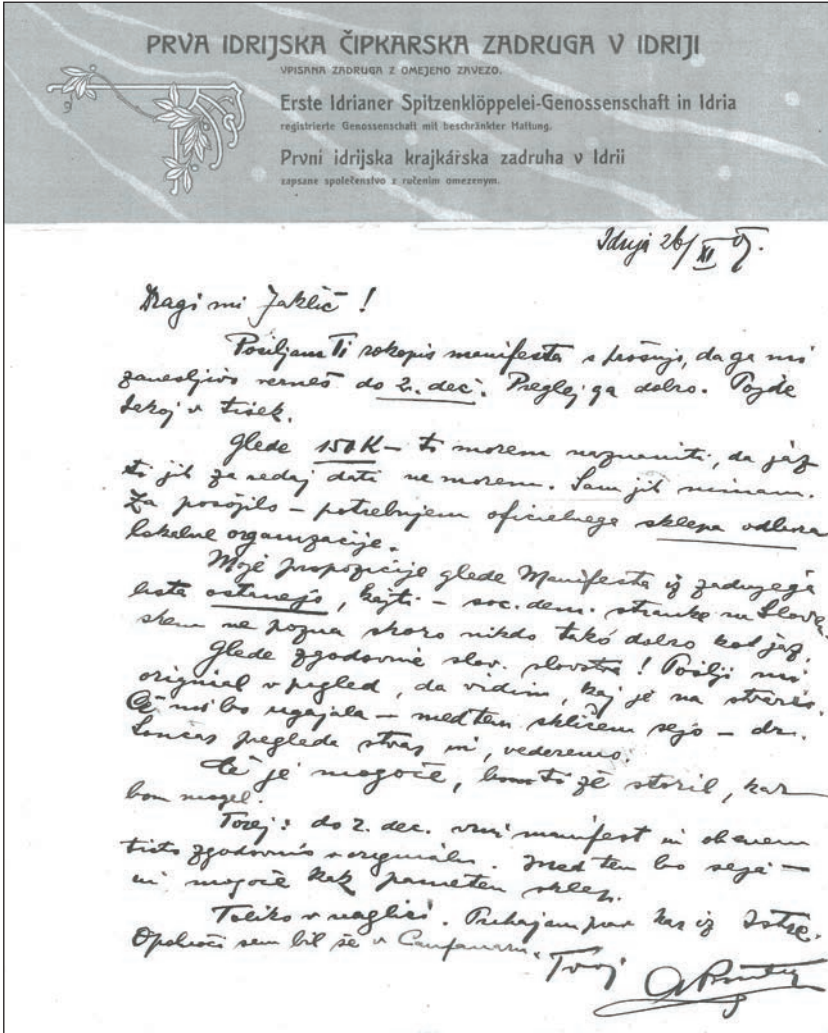
Jakličev prevod *Komunističnega manifesta* obenem s predgovori Karla Marxa in Friedricha Engelsa k posameznim izdajam, je obsegal eno in tri četrt tiskovne pole besedila (Marx & Engels, 1908). Za eno polo svojega prevoda je prejel slabo polovico honorarja, kot ga je bil za tiskovno polo besedila slovenske inačice učne knjige pripravljen plačati kranjski deželni odbor. Zahtevnost prevajalskega dela je bila približno enaka. Jakličev honorar je bil opazno manjši od honorarja prevoda učne knjige, a ta je bil v okviru tedanjih prizadevanj za povečanje nabora

31 PADMJJ, kuverta Komunistični manifest, pismo Antona Kristana Milanu Jakliču z dne 26. 11. 1907.

32 Za podatek se zahvaljujem prof. ddr. Igorju Grdini (2020).

33 Slovenec, 6. 11. 1907: Slovenske učne knjige, 2.

34 Slovenec, 6. 11. 1907: Slovenske učne knjige, 2.

Sl. 3: Pismo Antona Kristana Milanu Jakliču 26. novembra 1907 (PADMJJ).

slovenskih učnih knjig vpet v sistemsko podporo prevodov učbenikov v slovenski jezik.³⁵ Razpolaganja s finančnimi sredstvi kranjskega deželnega odbora ter v tistem letu ustanovljene in, kot je opozoril Kristan, nesubvencionirane založbe časopisa *Naprej* tudi ni bilo mogoče primerjati. Lahko rečemo, da je Kristan,

35 Slovenec, 6. 11. 1907: Slovenske učne knjige, 1–2.

kolikor je le mogel, Jakliču šel nasproti in mu glede na založniški izračun in položaj založbe, ki jo je vodil, izplačal še vedno sprejemljiv honorar. Spomnimo še, da v socialnodemokratskih in tudi širših krogih uveljavljeni oziroma poznani ter kvalitetni *Naši zapiski* honorarjev tedaj niso izplačevali.

SKLEP

Toliko o gmotnem vidiku prvega prevoda *Komunističnega manifesta* v slovenski jezik. Po eni strani predstavlja enega od primerov iz zgodovine slovenskega založništva, po drugi strani pa odpira pot k poznavanju prevajalca, urednika, politične osebe, visokega državnega funkcionarja v Kraljevini SHS in raziskovalca na področju agronomije dr. Milana Jakliča. Nanj doslej v zgodovinopisju niso posebej opozorili. Tudi omemb, da je prevedel *Komunistični manifest* je malo (najdemo jo v npr. Ferenc et al., 1981, 39).³⁶ Glede na vpliv, ki ga je imel *Komunistični manifest* v zgodovini, je prav, da se bolje pozna tudi njegovega prvega slovenskega prevajalca in njegovo življenjsko pot. Kot prevajalec sicer ni bil polno imenovan. Vzrokov za navedbo zgolj začetnice Jakličevega imena ter začetnice in končnice njegovega priimka v izdaji *Manifesta* leta 1908 je lahko več. O tem, zakaj sta bodisi prevajalec bodisi založba tako ravnala, ne bomo domnevali, to je bilo vprašanje presoje oziroma odločitve enega ali drugega ali obeh. Opozorili bi le, da je bilo v družbi opazno širše odklanjanje socialnodemokratskega gibanja in komunistične ideje (Repe, 2018, 475–476).

Prvi slovenski prevod *Komunističnega manifesta* je izšel med 11. in 15. januarjem 1908, zelo blizu roka, ki ga je napovedal Kristan.³⁷ Izid so v marksističnem delavskem gibanju toplo pozdravili. *Naprej* je opozoril, da je “*ta znameniti spis Karla Marksa in Friderika Engelsa [...] preveden v lepi slovenščini*”. Pridan mu je še “*tolmač nekaterih tujk, ki se nahajajo v ‚Manifestu‘. Noben socialist bi ne smel biti brez ‚Komunističnega manifesta‘!*”³⁸ *Rdeči prapor* pa je poudaril, da je “*Komunistični manifest [...] evangelij socializma! Izšel je leta 1848 v dvanajstih izdajah. Preložen je že v vse evropske jezike. Po šestdesetih letih smo ga dobili še Slovenci! [...] Dobi se v vseh knjigarnah v Ljubljani, Trstu, Gorici in Kranju, v upravi ‚Rdečega Praporja‘ [v Ljubljani] in v založbi časopisa ‚Naprej!‘ v Idriji. Noben zaveden delavec bi ne smel biti brez Komunističnega manifesta.*”³⁹

Prevod *Komunističnega manifesta* je bil sestavni del naporov socialne demokracije, da bi zagotovila sistematično izdajanje socialističnih publikacij. Tak sklep je soglasno sprejel VII. zbor JSDS, ki se je od 2. do 4. aprila 1907 zbral

36 Navedbo prevajalca *Komunističnega manifesta* Milana Jakliča najdemo tudi v COBISS.SI – bralci: iskalni niz *Komunistični manifest*, zadetki št. 10–12, 16, 19, 20, ogled: 3. 11. 2020.

37 *Rdeči prapor*, 15. 1. 1908: Umetnost in književnost: ‚*Komunistični manifest*‘, 3; *Rdeči prapor*, 18. 1. 1908: ‚*Komunistični manifest*‘, *Rdeči prapor*, 4; *Naprej!*, 18. 1. 1908: V založbi časopisa ‚*Naprej*‘ so izšle sledeče knjige in brošure, 8.

38 *Naprej!*, 18. 1. 1908: Iz idrijskega okraja: *Komunistični manifest*, 8.

39 *Rdeči prapor*, 18. 1. 1908: ‚*Komunistični manifest*‘, 4.

Sl. 4: Naslovnica prvega prevoda Komunističnega manifesta v slovenski jezik (Knjižnica Inštituta za novejšo zgodovino).

v Trstu.⁴⁰ O njegovem uresničevanju je na VIII. zboru JSDS, zbranem od 31. januarja do 2. februarja 1909 v Ljubljani, poročal Anton Kristan. Poudaril je, da je napredek socialističnega tiska očiten.

Danes lahko rečemo, da imamo že kaj vzeti v roke. Štirinajst lepih brošur od ‚Socializma‘⁴¹ in ‚Socialne demokracije‘⁴² do ‚Nevarnega socializma‘⁴³ in ‚Strahov‘⁴⁴ – lepa vrsta jih je, ki se bo seveda še pomnožila v najkrajšem času. Tudi ‚Komunistični manifest‘ že lahko beremo v slovenskem jeziku in večji del ‚Erfurtskega programa‘⁴⁵. Da, vesel je človek, ki je videl pred leti našo mize-rijo v tiskovnem pogledu in ki vidi danes tozadevni dejanski položaj. Vendar imamo še vse premalo, ker bi še vse več lahko imeli. (Pijade, 1951, 180).

Kristanova želja, izrečena dobro desetletje po ustanovitvi JSDS leta 1896, ni bila zaman, saj so uveljavljeni socialistični avtorji – Anton in Etbin Kristan (1867–1953), Albin Prepeluh – Abditus (1880–1938), dr. Anton Dermota (1876–1914), dr. Dragotin Lončar, dr. Henrik Tuma (1858–1935), krog, zbran okoli *Naših zapiskov*, in drugi, že tedaj in kasneje obogatili slovensko marksistično politično in teoretično literaturo. Leta 1908 je k njenemu razvoju s svojim prevodom *Komunističnega manifesta* prispeval tudi Milan Jaklič.

40 Rdeči prapor, 1. 3. 1907: Naš zbor, 2.

41 Kristan, 1907a.

42 Kristan, 1907b.

43 Kristan, 1908a.

44 Kristan, 1908b.

45 Kautsky, 1908.

DR. MILAN JAKLIČ AND THE FIRST TRANSLATION OF THE *COMMUNIST MANIFESTO* INTO THE SLOVENE LANGUAGE

Jurij PEROVŠEK

Institute of Contemporary History, Privoz 11, 1000 Ljubljana, Slovenia

e-mail: jurij.perovsek@inz.si

SUMMARY

Creators of the political sphere were significantly influenced by key ideas of the time in which they lived in. In the Modern period, communism attracted a lot of attention and was acknowledged in 1848 by Karl Marx and Friedrich Engels in The Communist Manifesto. The Manifesto defined the development of the Marxist Labour Movement and its parties – social democratic and communist. Its position in various national environments was best achieved with a translation into the local language, which facilitated the recognition of national Marxist political subjects' work. On the Slovene territory, the first translation of The Communist Manifesto into the Slovene language was done by dr. Miran Jaklič (jurist, Podgorica (Dobrepolje), February 14, 1886 – Ljubljana, June 30, 1963). It was published by the publishing house Naprej, a gazette of the district organization of the Yugoslav Social Democratic Party (JSDS) in Idrija. Milan Jaklič attended the primary and secondary schools in Ljubljana and finished law studies in Vienna in 1908. In 1905, he began sympathizing with social democracy. Between the years 1907 and 1914 he was, as a member of the JSDS, actively involved in creating its gazettes Rdeči prapor and Zarja, the first social democratic journal on Slovene territory. From 1911 he was a part of Zarja's editorship. He translated Marxist and other literature (Enrico Ferri, Socialism and the Modern Science (Ljubljana, 1910 [1911]), Maksim Go'rkij; Mother: Social Novel (Ljubljana, 1912), Oscar Wilde, Fairly Tales (Ljubljana, 1921). Jaklič was one of the more prominent members of the JSDS. Besides his editorial function, he was a part of the party's leadership between 1912 and 1919. In 1918, he took over the political leadership of the party's main gazette Naprej in Ljubljana. After 1919, when the Provincial Government for Slovenia (DVS) resigned and the liberal dr. Gregor Žerjav constituted the government, Jaklič, as a representor of JSDS, led the social politics ministry from November 1919 to March 1920. At the end of May 1920, he was the head of the Ministry for social politics in Belgrade and between 1923 and 1927 head of the Central bureau for workers insurance in Zagreb. Between 1927 and 1937 he devoted himself to researching potatoes and was especially interested in the growth of Jerusalem artichoke. Because of his public views against the enlistment to the so-called White Guard, he was interned to Italian concentration camps Monigo and Visco between November 1942 and September 1943. After the war he lived in Vrhnika and between 1945 and 1962 worked at the District People's Court, at the Local People's Committee and at the Vrhnika Municipality. The circumstances in which the first translation of The Communist Manifesto was created, are described in letters sent to Milan Jaklič in November 1907 by the editor of Naprej and the head of the First

Lace Cooperative in Idrija, Anton Kristan (1881–1930). He explained to Jaklič, who was a student in Vienna at the time, the complete financial situation of the publishing house and the publication of the manifesto. He pointed out that the fee he expected for the translation was too high and offered and eventually payed a still high enough sum. The translation of The Communist Manifesto was part of the social democracy's efforts to guarantee a systematic publishing of socialist publications. Such decision was made unanimously at the 7th assembly of JSDS in 1907 in Trieste. Its realization was reported at the 8th assembly of JSDS in 1909 in Ljubljana by Anton Kristan, who talked about the translation of The Communist Manifesto. He emphasized the evident progress of the socialist print. Milan Jaklič thus joined other meritorious socialist authors who contributed to this fact – Anton and Etbin Kristan (1867–1953), Albin Prepeluh – Abditus (1880–1938), dr. Anton Dermota (1876–1914), dr. Dragotin Lončar, dr. Henrik Tuma (1858–1935) and others.

Keywords: The Communist Manifesto, dr. Milan Jaklič, Yugoslav Social Democratic Party (Jugoslovanska socialnodemokratska stranka), Anton Kristan, publishing house of the Naprej journal

VIRI IN LITERATURA

- Adamič, M. et al. (ur.) (1980):** Viri za zgodovino Komunistične stranke na Slovenskem v letih 1919–1921. Ljubljana, Partizanska knjiga.
- COBISS.SI – bralci:** iskalni niz Komunistični manifest, ogled: 3. 11. 2020.
- Ferri, E. (1910 [1911]):** Socializem in moderna veda. Ljubljana, Delavska tiskovna družba.
- Go'rkij, M. (1912):** Mati: socialen roman. Ljubljana, Zarje.
- Grdina, I. (2020):** pogovor, ustni podatek, 28. 10. 2020.
- Ilustrirani Slovenec.** Ljubljana, 1924–1932.
- Jaklič, M. (1939a):** Izkustva s topinamburjem. Kmetovalec, 56, 2, 24–25.
- Jaklič, M. (1939b):** Izkustva s topinamburjem. Kmetovalec, 56, 3, 46–47.
- Jaklič, M. (1939c):** Strnišni krompir, Kmetovalec, 56, 4, 69.
- Jaklič, M. (1939d):** Strnišni krompir., Kmetovalec, 56, 5, 93–94.
- Jutro.** Ljubljana, 1920–1945.
- Kautsky, K. (1908):** Temeljna načela socialne demokracije: (Erfurtski program.): I. del: kdo uničuje proizvodnjo v malem? Idrija, Založba časopisa “Naprej!”
- Kristan, A. (1907a):** Socializem. Idrija, Založba časopisa “Naprej!”
- Kristan, A. (1907b):** Socialna demokracija in kmetiško ljudstvo. Idrija, Založba časopisa “Naprej!”.
- Kristan, E. (1908c):** Nevarni socializem. Ljubljana, Delavska tiskovna družba.
- Kristan, E. (1908d):** Strahovi: svarilo vsem rodoljubnim Slovencem: opomin vsem dobrim katoličanom. Ljubljana, Delavska tiskovna družba.
- Marx, K. & F. Engels, (1908):** Komunistični manifest. Idrija, Založba časopisa “Naprej!”.
- Naprej!.** Idrija, 1903–1911.
- Naprej.** Ljubljana, 1917–1928.
- Orožen, F. (1907):** Zemljepis Avstrijsko-Ogrske države za četrti razred srednjih šol. Ljubljana, L. Schwentner.
- PADMJJ** – Privatni arhiv družine Milanke Jakopič Jaklič, Ljubljana.
- Perovšek, J. (ur.) (1998):** Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS: (1918–1929). Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije.
- Rdeči prapor.** Ljubljana, Trst, 1898–1920.
- Ribnikar, P. (ur.) (2002):** Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželni vlad za Slovenijo 1918–1921: 3. del: od 22. mar. 1920 do 9. jul. 1921. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.
- Pijade, M. (ur.) (1951):** Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije. Tom V: socialistično gibanje v Sloveniji 1869–1920. Beograd, Zgodovinski oddelek Centralnega komiteja KPJ.
- Slovenec.** Ljubljana, 1873–1945.
- Uradni list deželne vlade za Slovenijo.** Ljubljana, 1919–1921.
- Wilde, O. (1921):** Pravlјice. Ljubljana, Slovenska socialna matica.
- Zarja.** Ljubljana, 1911–1915.

- Deželak Barič, V. (2006):** Nastanek komunistične stranke. V: Fischer, J. et al. (ur.): Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992, Knj. 1. Ljubljana, Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino, 232–235.
- Ferenc, T. et al. (ur.) (1981):** Kronologija naprednega delavskega gibanja na Slovenskem: (1868–1980). Ljubljana, Delavska enotnost.
- Grdina, I. (2019):** Ivan Cankar: portret genija. Ljubljana, Beletrina.
- Klopčič, F. (1969):** Velika razmejitev: študija o nastanku komunistične stranke v Sloveniji aprila 1920 in o njeni dejavnosti od maja do septembra 1920. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Perovšek, J. (2004):** Ustanovitev Jugoslovanske demokratske stranke leta 1918. *Studia Historica Slovenica*, 4, 1–2, 477–505.
- Perovšek, J. (2011):** Idejni in politični oris Gregorja Žerjave (1882–1929). *Studia Historica Slovenica*, 11, 2–3, 313–346.
- Perovšek, J. (2017):** Tavčarjevo župansko devetletje 1912–1921. *Studia Historica Slovenica*, 17, 2, 559–614.
- Perovšek, J. (2018a):** Politični pogled na Cankarja pri liberalcih. *Glasnik Slovenske matice*, 35, 55–68.
- Perovšek, J. (2018b):** Slovenski prevrat 1918: položaj Slovencev v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino.
- Perovšek, J. (2019):** Nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov 29. oktobra 1918 in njen narodnozgodovinski pomen. *Studia Historica Slovenica*, 19, 2, 369–398.
- [Ribnikar, P.] (1998):** Narodna vlada SHS v Ljubljani in Deželne vlade za Slovenijo 1918–1921. V: Ribnikar, P. (ur.): Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo, 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije 9–50.
- Prunk, J. (2017):** Idejni in praktični vzori slovenske komunistične revolucije 1941–1945. *Studia Historica Slovenica*, 17, 1, 237–246.
- Repe, B. (2018):** Oktobrska revolucija in Slovenci. *Studia Historica Slovenica*, 18, 2, 469–488.
- Rozman, F. (1971–1972):** Naši zapiski 1902–1914. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 11–12, 1–2, 187–198.
- Stiplovšek, M. (1993):** Propad slamnikarske industrije in razvoj novih industrijskih panog na domžalskem območju 1918–1941. *Zgodovinski časopis*, 47, 3, 425–437.
- Studen, A. (1991a):** Stanovanjska kultura nekaterih ljubljanskih ulic 1910. *Zgodovinski časopis*, 45, 3, 411–427.
- Studen, A. (1991b):** Stanovanjska kultura nekaterih ljubljanskih ulic 1910. *Zgodovinski časopis*, 45, 4, 595–605.